

ДЖЕРЕЛА

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512
2. Інноваційна спрямованість змісту і технологій освіти / Біла книга національної освіти / Т.Ф. Алексенко, В.М. Аніщенко, Г.О. Бал та інші ; за заг.ред. акад. В.Г. Кременя ; НАПН України. — К. : Інформ. системи, 2010. — 342 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. — К. : Райдуга, 2001. — 54 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
5. Клепко С.Ф. Інтеграція як фундаменталізація змісту освіти / С.Ф. Клепко // Інтеграція елементів змісту освіти. [Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції]. — Полтава, 1994. — С. 12.
6. Семеріков С.О. Фундаменталізація навчання інформаційних дисциплін у вищій школі: монографія / С.О. Семеріков ; наук. ред. акад. АПН України, д. пед. н., проф. М.І. Жалдак. — Кривий Ріг : Мінерал ; К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. — 340 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512.
2. Innovatsiina spriamovanist' zmistu i tekhnolohii osvity / Bila knyha natsionalnoi osvity / T.F. Aleksenko, V.M. Anishchenko, H.O. Bal ta inshi ; za zah. red. akad. V.H. Kremenia ; NAPN Ukrainy. — K. : Inform. systemy, 2010. — 342 p.
3. Natsionalna doktryna rozvytku osvity v Ukraini. — K. : Raiduha, 2001. — 54 p.
4. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
5. Klepko S.F. Intehratsiia yak fundamentalizatsiia zmistu osvity / S.F. Klepko // Intehratsiia elementiv zmistu osvity. [Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii]. — Poltava, 1994. — P. 12.
6. Semerikov S.O. Fundamentalizatsiia navchannia informatsiinykh dystsyplin u vyshchii shkoli: monohrafiia / S.O. Semerikov ; nauk. red. akad. APN Ukrainy, d. ped. n., prof. M.I. Zhaldak. — Kryvyi Rih : Mineral; K. : NPU im. M.P. Drahomanova, 2009. — 340 p.

Прийнято до друку — кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Терентьєва

УДК 37(09) (438)

Н.М. Чернуха,

завідувач кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, професор

М.В. Козир,

старший викладач кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ — ОБОВ'ЯЗКОВИЙ АКТИВ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

Чернуха Н.М., Козир М.В.

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ — ОБОВ'ЯЗКОВИЙ АКТИВ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

У статті висвітлено теоретичні основи процесу формування інформаційної компетентності як обов'язкового активу сучасного школяра; розглянуто проблему формування інформаційної компетентності особистості, яка стає визначальним чинником ефективності її трудової діяльності і повсякденного життя.

Ключові слова: інформація, інформаційна компетентність, інформаційна культура, інформаційна діяльність, інформаційне самообслуговування, інформаційні технології, ключові освітні компетенції, комп'ютерна компетентність.

Chernukha N.M., Kozyr M.V.

INFORMATION COMPETENCE AS NECESSARY SKILL OF MODERN STUDENT

The article highlights theoretical bases in the process of information competence formation as a necessary skill of modern student; discusses the problem of information competence formation of personality that becomes determined factor of efficiency of his labour activity and everyday life.

Key words: information, information competence, information culture, information activity, information self-service, information technologies, key educational competences, computer competence.

Чернуха Н.Н., Козырь М.В.

ИНФОРМАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ — ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ АКТИВ СОВРЕМЕННОГО ШКОЛЬНИКА

В статье отражены теоретические основы процесса формирования информационной компетентности как необходимого актива современного школьника; рассмотрена проблема формирования информационной компетентности личности, которая становится определяющим фактором эффективности её трудовой деятельности и повседневной жизни.

Ключевые слова: информация, информационная компетентность, информационная культура, информационная деятельность, информационное самообслуживание, информационные технологии, ключевые образовательные компетенции, компьютерная компетентность.

Модель психолого-педагогічного супроводу учня у системі компетентісно орієнтованого підходу до навчання ґрунтується на уявленнях про компетентність як загальну здатність особистості, непередметне утворення, як інтегрований результат навчання, пов'язаний з уміннями використовувати знання та власний досвід у конкретних життєвих ситуаціях [1, 16]. У наш час в Україні йде становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження країни в Болонський процес, в світовий освітній простір. Як головні напрями переходу до освітньої парадигми початку ХХІ століття розглядають:

- фундаменталізацію освіти на всіх рівнях;
- реалізацію концепції випереджаючої освіти, орієнтованої на умови існування людини в інформаційному суспільстві;
- формування системи освіти впродовж всього життя;
- упровадження інноваційних методів та інтернет-технологій;
- підвищення доступності якісної освіти шляхом розвитку системи дистанційного навчання і засобів підтримки навчального процесу сучасними інформаційними і телекомунікаційними технологіями (Овчарук О.В., 2004).

Зазначимо, що освітні компетенції обумовлені особистісно-діяльнісним підходом до освіти, оскільки відносяться виключно до особи учня і виявляються, та перевіряються тільки в процесі виконання ним певним чином складеного комплексу дій.

Компетенція (в перекладі з латин. — *competentia*) означає коло питань, у яких добре обізнана людина володіє пізнаннями та досвідом. Компетентна в певній області людина володіє відповідними знаннями і здібностями, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь і ефективно діяти в ній. Для розділення загального

і індивідуального відрізнятимемо синонімічно часто використовувані поняття «компетенція» і «компетентність». Компетенцію розглядають як сукупність взаємозв'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів, і процесів, необхідних для якісної продуктивної роботи з ними [5, 53].

Компетентність — це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особисте ставлення до неї і предмету діяльності. Формування компетенцій відбувається засобами змісту освіти. У результаті в учня розвиваються здібності і з'являються можливості вирішувати у повсякденному житті реальні проблеми [5, 55].

А. Хуторський визначає наступні ключові освітні компетенції: ціннісно-сміслові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, комунікативні, соціально-трудові та компетенції особистісного самовдосконалення [6].

На нашу думку, інформаційна компетентність має об'єктивну і суб'єктивну сторони. Об'єктивна сторона полягає у вимогах, які соціум висуває до професійної діяльності сучасного фахівця. Суб'єктивна сторона інформаційної компетентності полягає у віддзеркаленні об'єктивної сторони через індивідуальність фахівця, його професійну діяльність, особливості мотивації у вдосконаленні і розвитку власної інформаційної компетентності.

Інформаційна компетентність має внутрішню логіку розвитку, яка не зводиться до підсумовування її підсистем (елементів), і логіку розвитку кожної підсистеми окремо.

Метою даної статті є огляд особливостей процесу формування інформаційної компетентності як обов'язкового актива сучасного школяра. Завдання статті полягає у дослідженні теоретичних основ процесу формування інформаційної

компетентності учня сучасної школи. Для розв'язання поставлених задач використовувалися *теоретичні методи* наукового пошуку (аналіз і синтез психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження; теоретичне осмислення й узагальнення педагогічного досвіду вчителів для визначення стану роботи з формування інформаційної компетентності у сучасних школярів).

Методологією даного дослідження є концепції вчених щодо компетентісно орієнтованого та інформаційного підходів (наукове пізнання об'єктів, процесів або явищ природи і суспільства, згідно з яким у першу чергу виявляються і аналізуються найхарактерніші інформаційні аспекти, що визначають функціонування і розвиток об'єктів); концепції психологів (Д. Ельконін, І. Зимня, Г. Костюк, О. Леонтьєв, І. Синиця) про мовленнєву діяльність і спілкування; характеристики закономірностей психічного розвитку школярів; вчення про діалектичний взаємозв'язок мислення і мовлення (Л. Виготський, М. Жинкін, С. Рубінштейн); визначення психологічної природи самоконтролю в навчальній діяльності (П. Блонський, В. Мамушин, С. Тищенко); провідні ідеї дидактів і методистів щодо обґрунтування змісту, форм і прийомів роботи з формування інформаційної компетентності; загальні положення теорії тексту (І. Гальперін, Л. Мацько, О. Москальська).

Проблема формування компетентностей учнів активно досліджується науковцями, методистами, вчителями-практиками. Її загальнометодичні аспекти розкривають вітчизняні і зарубіжні вчені: Н. Бібік, С. Бондар, Т. Гільберт, І. Гурняк, І. Зимня, С. Капіруліна, Н. Кузьміна, Л. Круглик, А. Хуторський, С. Шилов.

Перетворення сучасної цивілізації в інформаційне суспільство актуалізує проблему формування інформаційної компетентності особистості, яка стає визначальним чинником ефективності її трудової діяльності і повсякденного життя. Інформаційна компетентність виявляється в умінні технологічно мислити і передбачає наявність аналітичних, проектних, прогностичних умінь в засвоєнні і застосуванні інформації. Варто зазначити, що в сучасному тлумаченні терміну «інформаційна компетентність» найчастіше йдеться про використання комп'ютерних інформаційних технологій, тому варто розмежувати поняття «комп'ютерна компетентність» й «інформаційна компетентність».

Дослідженням у галузі інформаційної компетентності присвячені роботи О. Буйницької, Ю. Зубова, Н. Насирової, В. Фокеева та інших. Ряд учених розглядає інформаційну компетентність як складову професійної компетентності. О. Буйницька визначає етапи формування

інформаційної компетентності, які має проходити учень під час роботи з інформацією:

— *ознайомлення*: учень визначає кількість інформації з проблеми та можливість її опрацювання;

— *репродукція*: учень вивчає масив інформації з проблеми, накопичує її;

— *перетворення*: критичне осмислення масиву інформації (порівняння фрагментів із різних джерел однієї тематики, визначення їх достовірності); вилучення робочої інформації та її узагальнення;

— *творчий етап*: створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації (формулювання гіпотез, їх перевірка і доведення, створення власних теорій, написання творчих робіт, художніх творів) [1, 24].

Виходячи з цього, пропонуємо розрізняти наступні *види* інформаційної компетентності учнів:

— *елементарна* (засвоєння на початковому рівні необхідної навчальної інформації, яке потребує обов'язкового вдосконалення на наступному рівні);

— *базова* (володіння оптимальним обсягом інформації, необхідним для засвоєння основного навчального змісту; уміння критично осмислювати масиви інформації; порівнювати фрагменти з різних джерел з однієї тематики й визначати їх достовірність; вилучати інформацію, потрібну для роботи, й узагальнювати її);

— *творча* (створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації).

Формування інформаційної компетентності, перш за все, припускає формування універсальних навичок мислення і вирішення задач. До них відносяться «уміння спостерігати і робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи і абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних точок зору, розуміти загальний контекст і приховане значення висловів, неухильно самостійно працювати над підвищенням власної компетентності у цій сфері» (О.І. Пошетун, 2005).

Як свідчить наукова практика, властивостями інформаційної компетентності є:

— *дуалізм* — наявність об'єктивної (зовнішньої оцінки інформаційної компетентності) і суб'єктивної (внутрішньої самооцінки власної інформаційної компетентності) сторін;

— *відносність* — знання і, власне, бази знань швидко стають застарілими, і їх можна розглядати як нові тільки в умовно визначеному просторово-часовому відрізку;

— *структурованість* — кожна людина має свої особливим чином організовані бази знань;

— *селективність* — не кожна інформація, що надходить, трансформується в знання, що вбудовуються у наявні організовані бази знань;

— *аккумулятивність* — знання й бази знань з часом мають тенденцію до «накопичення» — акумуляції, стають ширше, глибше, об'ємніше;

— *самоорганізованість* — процес довільного виникнення нових баз знань;

— *поліфункціональність* — наявність різноманітних предметно-специфічних баз знань.

Як свідчить практика, специфікою інформаційної компетентності особистості є вміння знаходити, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел. Найвідоміші *джерела інформації* — це лекції вчителя, матеріали першоджерел (літописи, щоденники, листи, державні документи тощо), белетристика, копії/рукописи тексту, журнальних статей, підручники, інтерв'ю та біографії, свідчення очевидців або коментарі, електронні засоби (телебачення, відео), Інтернет.

Таким чином, інформаційна компетентність — це добра обізнаність у світі інформації. Важливою складовою нової парадигми освіти є ідея неперервного навчання, що охоплює усі форми, типи та рівні навчальної діяльності. Реалізація ідеї неперервного навчання спрямована на подолання головної суперечності сучасної системи освіти — суперечності між стрімкими темпами збільшення обсягів інформації у світі та обмеження можливостями їх засвоєння людиною. Ця суперечність спонукає навчальні заклади формувати в учнів уміння вчитися, знаходити інформацію, критично її оцінювати і творчо використовувати, тобто формувати у них інформаційну культуру.

Інформаційна культура — це сукупність духовних цінностей у сфері інформаційних відносин, створених людством упродовж його історії. Сучасні вчені і практики вважають, що загальний стан інформаційної культури учнівської молоді не можна визначити задовільним. На уроках з одного предмета вони не вміють застосовувати знання, набуті на уроках з інших предметів. Як правило, випускники шкіл виявляються безпорадними, розв'язуючи типові інформаційні завдання: не знають складу бібліотечних каталогів і картотек, їх специфічних особливостей під час пошуку інформації, не обізнані з алгоритмами розв'язання пошукових завдань, не володіють методикою виконання інформаційних запитів, неспроможні грамотно оформити результати пошуку тощо. Найбільш тривожним симптомом, що характеризує низький рівень інформаційної культури школярів, є те, що вони не визнають власної некомпетентності у галузі інформаційної діяльності, не уявляють цінності спеціальних знань і навичок інформаційного самообслуговування, не розуміють, яку реальну допомогу ці знання та навички можуть надати їм у різних сферах практичної діяльності (навчальній, науково-дослідній, самоосвітній, на дозвіллі).

У наш час через стрімке збільшення обсягів інформації шкільні посібники з будь-якого

предмета не можуть умістити всі наявні відомості. Більш того, інформація швидко застаріває, і не варто розраховувати на те, що набуті знання будуть актуальними упродовж кількох десятиліть, «багажем на все життя». І тому, згідно з принципами особистісно зорієнтованого навчання, і спираючись на власний досвід підготовки до уроків, учень повинен самостійно набувати нові знання, використовувати всю різноманітність інформаційних ресурсів, зокрема друковане слово, аудіо- та відеоматеріали, електронні мережі, а отже:

— знати джерела навчальної інформації;

— швидко знаходити у «Змісті» необхідну сторінку;

— знаходити у «Вступі» необхідну інформацію, як працювати з нею;

— орієнтуватись у шрифтових виділеннях і рубрикаціях, додатках;

— працювати з термінологічним покажчиком;

— усвідомлено працювати з додатками;

— відповідно до логіки викладення інформації складати план-конспект;

— відповідно до теми цілеспрямувати свою пізнавальну діяльність;

— аналізуючи прочитане, поділяти надану інформацію на основну та другорядну;

— слідкувати за логікою викладення автором думки, знаходити головне у прочитаному;

— коментувати прочитане;

— записувати важливі думки, висловлювання, цитати;

— конспектувати прочитане своїми словами;

— знаходити фактичні помилки у відповідях однокласників;

— переказувати прочитане;

— розподіляти текст на змістові частини;

— ставити запитання, відповідно до прочитаного;

— робити висновки;

— встановлювати міжтемні зв'язки у прочитаному;

— обґрунтовувати відповідь, добирати влучні аргументи;

— встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у процесах життєдіяльності.

На практиці ці вміння формуються у процесі проведення різноманітних за змістом і формою заходів: бесіди, консультації для учнів на уроці та в бібліотеці, використання пам'яток («Як працювати з підручником»; «Як читати книгу»; «Як скласти план, тези, конспект»; «Як скласти план тексту підручника»; «Як читати науково-популярну книгу»; «Як читати газету»; «Як користуватися довідковою літературою»; «Як працювати з текстом параграфа»; «Як написати реферат»).

Виходячи з вищевказаного, пропонуємо наступні етапи формування інформаційної компетентності як обов'язкового активу сучасного школяра:

- формувати міцні базові знання учня;
- вчити, де учень може знайти необхідну йому інформацію з теми;
- формувати вміння застосовувати необхідні новітні інформаційні технології;
- розвивати в учнів вміння відфільтровувати тільки актуальну та корисну інформацію;
- формувати вміння аналізувати інформацію, помічати закономірності та використовувати їх, прогнозувати й робити висновки;
- формувати вміння висловлювати власну точку зору на основі аналізу попередньої інформації;
- формувати вміння генерувати оригінальні думки та ідеї;
- формувати вміння практично реалізовувати нові розробки, технології, пристрої тощо на основі власних ідей.

У перспективі вчитель-предметник на уроці має сформувати у дітей усі ці прийоми інтелектуальної роботи з тією метою, щоб набуті знання учні могли використовувати під час власної самостійної роботи з інформацією: написання повідомлень, рефератів; написання власної анотації до навчального посібника, для зацікавлення інших учнів; складання власних доповідей; пошук влучних аргументів у процесі дискусій. А це стане можливим за умови сформованої інформаційної компетентності викладачів. Важливо побачити потенційні можливості кожного школяра, створити умови для реалізації інтересів і здібностей у класі, підтримати паростки самостійності і відповідальності тих, кому належить жити і трудитися в Україні у XXI столітті.

ДЖЕРЕЛА

1. Буйницька О.П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання / О.П. Буйницька. — К, 2012. — 240 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. — 112 с.
3. Новий тлумачний словник української мови / укл. В. Яремко, О. Сліпущко. — Т. 4. — К. : Аконті, 2000. — 365 с.
4. Пометун О.І. Компетентнісний підхід — найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О.І. Пометун // Рідна школа. — 2005. — № 1. — С. 65–69.
5. Трубацова С.В. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / С.В. Трубацова. [Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики] / Під заг. ред. О.В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. — С. 53–58.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А.В. Хуторской // Отделение философии образования и теоретической педагогики. — РАО, Центр «Эйдос», 2002. — Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
7. Якісна освіта для всіх молодих людей: виклики, тенденції і пріоритети / [Ред.колегія : В. Кремень, М. Степко, В. Огнев'юк, О. Сухолиткин, Ю. Завалевський]. — К., 2004. — 83 с.

REFERENCES

1. Buinytska O.P. Informatsini tekhnolohii ta tekhnichni zasoby navchannia / O.P. Buinytska. — K, 2012. — 240 p.
2. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy : Biblioteka z osvithnoi polityky / Pid zah. red. O.V. Ovcharuk. — K. : “K.I.S.”, 2004. — 112 p.
3. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy / ukl. V. Yaremko, O. Slipushko. — T. 4. — K. : Akonit, 2000. — 365 p.
4. Pometun O.I. Kompetentnisnyi pidkhid — naivazhlyvishi oriientyr rozvytku suchasnoi osvity / O.I. Pometun // Ridna shkola. — 2005. — № 1. — P. 65–69.
5. Trubachova S.V. Umovy realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu v navchalnomu protsesi / S.V. Trubachova [Kompetentnistnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy : Biblioteka z osvithnoi polityky] / Pid zah. Red. O.V. Ovcharuk. — K. : “K.I.S.”, 2004. — P. 53–58.
6. Khutorskoy A.V. Klyuchevye kompetentsii i obrazovatelnye standarty / A.V. Khutorskoy // Otdeleniye filosofii obrazovaniya y teoreticheskoi pedagogike. — RAO, Tsentr “Eidos”, 2002. [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
7. Yakisna osvita dlia vsikh molodykh liudei : vyklyky, tendentsii i priorytety / [Red.kolehiia : V. Kremen, M. Stepko, V. Ogneviuk, O. Sukholytkyn, Yu. Zavalevskiy]. — K., 2004. — 83 p.

Прийнято до друку — доктор педагогічних наук, професор Н.М. Чернуха